

सहकारीको सेवा प्रवाहमा डिजिटल प्रविधिको उपयोग

- सुरेन्द्र पाण्डे

पूर्व अर्थमन्त्री, उपाध्यक्ष नेकपा एमाले

तेश्रो राष्ट्रिय सहकारी अधिवेशन अध्यक्षज्यू,

अतिथिगण, प्रतिनिधि साथीहरु, महिला तथा सज्जनबृन्द,

यहि चैत्र २३-२५, ०७९ (अप्रिल ६-८, २०२३) मा “सहकारीको दीगोपनका लागि स्वनियमन र सुशासन” भन्ने शिर्षकमा हुन गईरहेको तेश्रो राष्ट्रिय सहकारी महाधिवेशनमा कार्यपत्र प्रस्तुत गर्न मौका दिनु भएकोमा आयोजकहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अर्थतन्त्रमा देखा परेको मन्दी, वित्तिय क्षेत्रमा तरलता संकुचन, उच्च व्याजदर, न्यून पूँजिगत खर्च, घट्टो राजस्व संकलन, औद्योगिक उत्पादन तथा व्यवसायीक क्षेत्रमा आएको झस, पूँजि बजारमा आएको गिरावट, घरजग्गा व्यवसायमा देखा परेको शिथिलता तथा अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा देखा परेको वित्तिय संकटको कारण समेतले नेपालको सहकारी तथा बैंकिंग क्षेत्रमा गम्भीर चुनौतीहरु थपिएकाछन् । राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय प्रतिकूलको अवस्थामा हुन गईरहेको यो अधिवेशनले समस्याहरुलाई सूक्ष्म रुपले केलाएर छलफल गर्नेछ, र समस्या समाधानका विभिन्न उपायहरुको खोजी गर्न सफल हुनेछ भन्ने हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

संसारमा पूँजिवादको उदयसंगै सहकारी क्षेत्रको पनि आरम्भ भयो । नेपालको सन्दर्भमा भन्नु पर्दा सहकारी क्षेत्रले झण्डै सात दशकको यात्रा तय गरिरहेकोछ । अन्तरिम संविधान-२०६३ ले सरकार, सहकारी र नीजि क्षेत्रलाई संयुक्त रुपमा परिचालन गरेकोछ, र यसले सहकारी क्षेत्र महत्वपूर्ण आर्थिक आधारसिला हुने उल्लेख गरेकोछ । राष्ट्रिय सहकारी नीति-२०६९ ले सहकारी पद्धतीमा आधारित उद्योग व्यवस्थाको थापना गरी देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा योगदान पुर्याउनु सहकारीको मुख्य उदेश्य हो भन्ने उल्लेख गरेकोछ ।

विसं २०४६ तथा २०६३ सालको राजनीतिक परिवर्तनले नेपालको सहकारी क्षेत्र विस्तार तथा सुदृढ हुँदै आएकोछ । अहिले देशमा ३० हजार ८ सय ७९ सहकारी संस्थाहरु कृयाशिलछन् । ती मध्ये १ सय २५ सहकारी संस्थाहरु संघीय अधिनमा छन्, ६ हजार २ प्रदेशका अधिनमा छन् भने २३ हजार ७ सय ५९ स्थानिय सरकारका अधिनमा छन् । वित्तिय क्षेत्रमा काम गर्ने , विशेषतः बचत तथा ऋण सहकारीको संख्या झण्डै १३ हजार रहेकोछ । बचत तथा ऋण सहकारीमा ९४.२२ अरब रुपैयाको शेयर पूँजि छ भने ती सहकारीले ४ सय ७८ अरब निक्षेप संकलन र ४ सय २७ अरब ऋण लगानी गरेकाछन् । सहकारी क्षेत्रमा ७३ लाख मानिस आवद्धछन् र त्यसमध्ये ५६ प्रतिशत महिला रहेकोछ । सहकारी क्षेत्रले ९१ हजार भन्दा बढी व्यक्तिलाई प्रत्यक्ष रोजगारी प्रदान गरेकोछ । सहकारी संस्थाहरु उत्पादन, सेवा तथा व्यवसाय र वित्तिय क्षेत्रमा कार्यरतछन् । कूल राष्ट्रिय आयमा सहकारी क्षेत्रको योगदान ३ प्रतिशत रहेको अनुमान छ । समग्रतामा हेर्दा वित्तिय क्षेत्रका सहकारीहरुको भूमिका र योगदान नै निर्णायक रहेकोछ, र अधिकांश हिस्सा त्यसैले ओगटेकोछ । समाजमा हुँदै आएको परिवर्तन अनुसार वित्तिय क्षेत्रका सहकारीले आफ्नो सेवालाई विस्तार गर्न, सिघ्र, सुरक्षित, भरपर्दो र मितव्ययी बनाउन प्रविधिको प्रयोग अनिवार्य रहेकोछ ।

ईसं २००७ मा स्मार्टफोन प्रचलनमा आयो । ईसं २००७/०८ मा विश्वमा वित्तिय संकट देखा पर्यो । त्यसको दश बर्षको छोटो अवधिमा वित्तिय क्षेत्र वा बैंकिंग क्षेत्रका परम्परागत अभ्यासमा आधारभूत परिवर्तन देखा पर्यो । स्मार्टफोन लगायतको नयाँ प्रविधिले वित्त र प्रविधिको समागन गरी वित्तिय कारोवारका नयाँ तरिकालाई तीब्र ढंग अघि बढायो । अहिले विश्वमा अनलाईन कारोवार, नगदरहित कारोवार र डिजिटल मुद्राको प्रयोग बढ्दोछ । यो अवधिको परिवर्तनलाई पहिलो वित्तिय क्रान्ति भन्ने गरिएकोछ । कोभिड-१९ को महामारीको विचमा त्यस प्रकृत्यालाई थप तीब्र बनाएकोछ । अमेरिकी राष्ट्रिय आर्थिक परिषदका पूर्व निर्देशक ग्यारी कोहनले ३० अप्रिल २०२० को फाईर्नाईन्सियल टाईम्समा लेखेका थिए, “कोरोनाले नगद लोप हुने प्रकृत्यालाई तीब्रता दिएकोछ ।” उनले थपे, “मैले विगत पाँच हप्ता सम्म एउटा पनि सिक्का वा बैंक नोट छोएको छैन र केवल अत्यधिक रुपमा विद्युतिय भुक्तानी र क्रेडिटकार्डमा भर परेकोछु र त्यो मात्र मैले छोएकोछु । म मात्र होईन हिला विकासमा महामारीले राक्षसी धक्का दिएकोछ र सही दिशामा बढीरहेकोछ ।”

अहिले विश्वव्यापी रुपमा फिन्टेक फर्महरुले कम्प्युटर प्रोग्राम र अरु प्रविधिको प्रयोगबाट वित्तिय सेवालालाई सहज र सबल बनाईरहेकाछन् । एकातर्फ कोभिड महामारीले होटल, हवाईजहाज, यातायात, उत्पादन क्षेत्रका कम्पनीहरु जसको ग्राहकसंग सिधा सम्पर्क हुने गर्दथ्यो, ती व्यवसायहरु गम्भीर नोक्सानीमा परे भने अर्कोतिर ठूला टेक कम्पनीहरु जो अनट्याक्ट व्यवसायमा थिए आर्थिक रुपले भनै सम्पन्न भए । फेसबुक, अमेजोन, नेटफिक्स, गूगल, माईक्रोसफ्ट, एप्पल, अलिबाबा, टेन्सेन्ट लगायतका कम्पनीहरु त्यसका उदाहरणहरु हुन् । मुद्रा र वित्तको क्षेत्रमा नयाँ अवस्था देखा पर्यो । अन्तराष्ट्रिय भुक्तानी बैंक सर्वेक्षण २०२० ले विश्वका भण्डै ८० प्रतिशत केन्द्रिय बैंकहरुले राष्ट्रिय डिजिटल मुद्रा सम्बन्धमा काम गरिरहेको जनाएकोछ । राष्ट्रिय डिजिटल मुद्राको प्रयोग पछि उपभोक्ता र व्यवसायीले मोबाईल वालेट डाउनलोड गर्ने र भुक्तानी लिने दिने गर्दछन् । यो प्रविधिको प्रयोगले कागजी मुद्रा विस्थापित हुनेछ । यो अवस्थालाई विश्वको दोश्रो वित्तिय क्रान्ति भनिएकोछ ।

सन् २०१६ देखि चौथो औद्योगिक क्रान्ति आरम्भ भएको थियो । औद्योगिक क्रान्तिको विस्तार स्वरुप डिजिटल क्रान्तिको विकास सम्भव भएकोछ । डिजिटल प्रविधिमा कृतिम बौद्धिकता, डीप लर्निंग, ब्लकचेन, डाटा, ल्काउड र ईन्टरनेट अफ थिंक्सको विकास गरेकोछ । फिन्टेक कम्पनीहरुले कृतिम बौद्धिकता, बिगडाटा, रोबोटिक प्रासेस अटोमेशन र ब्लकचेनको प्रयोग शुरु गरेकाछन् । कृतिम बौद्धिकताले परंपरागत बैंकिंग सेवामा प्रयोग हुने स्वर पहिचान, प्राकृतिक भाषा प्रोसेसिंग र कम्प्युटर भिजन प्रोसेसिंगले खातावालाको खाता व्यवस्थापन, जाली कारोवार पत्ता लगाउन र जोखिम व्यवस्थापन गर्न मद्दत गर्दछ । यसैगरी ग्राहकका खर्चका बानी, ग्राहकबारे राम्ररी थाहा पाउन सघाउँदछ । वित्तिय संस्थाहरुले ग्राहक सेवाको निम्ति च्याटबटको प्रयोग शुरु गरेकाछन् । बिगडाटाले ग्राहकको लगानी र बजारको परिवर्तन अनुमान गर्दछ । जसबाट नयाँ रणनीति र पोर्टफोलियो श्रृजना गर्न सघाउँदछ र ग्राहकको खर्चको बानी विश्लेषण गर्न, ठगी पत्ता लगाउन र बजार रणनीति बनाउन सहयोग गर्दछ ।

चीनले डिजिटल यूआनको कारोवारलाई राष्ट्रव्यापी बनाएकोछ । भारतले डिसेम्बर १, २०२२ बाट डिजिटल मुद्रा ईरुपीलाई मुम्बै, नयाँ दिल्ली, बैंगलुरु र भुवनेश्वरबाट परिक्षण प्रयोग शुरु गरेकोछ । त्यसलाई भारतका आठवटा बैंकहरुले सघाईरहेकाछन् । फिन्टेकको प्रयोग लगातार बढ्दोछ । उमेर समूहको आधारमा

हेर्दा पच्चिसदेखि चौत्तिस बर्ष उमेर समूहका ४८ प्रतिशतले र पैत्तिस देखि चवालिस बर्ष उमेर समूहका व्यक्तिहरुले फिन्टेकको प्रयोग गरेको पाईएकोछ ।

नेपालमा समेत अनलाईन भुक्तानी प्रणाली लगातर बढीरहेकोछ । कतिपय सेवा प्रदायकहरुले नगद स्वीकार गर्न छोडेकाछन् र डिजिटल प्रयोगलाई बढावा दिन ग्राहकहरुलाई छुट जस्ता व्यवस्था गरिरहेकाछन् । तसर्थ वित्तिय क्षेत्र र गैर वित्तिय क्षेत्रमा कार्यरत सहकारी संस्थाहरुले पनि आफ्नो कारोवारलाई अनलाईनव्दारा गर्नको निम्ति प्रोत्साहित गर्नु पर्दछ । यसको लागि सहकारी संघसंस्थाहरुले आफ्नो प्राविधिक पूर्वाधार विकास गर्ने, जनशक्तिलाई आवश्यक तालिम र प्रविधिसंग परिचित गराउनु पर्दछ । आफ्ना सदस्य, निक्षेपकर्ता, ऋणी वा ग्राहकहरुलाई नयाँ प्रविधिसंग परिचित गराउने, प्रयोग बढाउने, खर्चलाई न्यून बनाउने र सेवालाई प्रभावकारी, सिघ्र र व्यापक बनाउनु पर्दछ ।